

RÉSZLETEK

pitott meg, ami kétségkívül az udvari és hivatalnoki nemesség ismertető jele. Ezzel a legszorosabb összefüggésben áll a félelem a felelősségteljes, önálló elhatározástól és ugyanakkor a lefelé irányuló /felülről fedezett/ kiméletlen, embertelen brutalitás. A német polgárság sokszor kiemelt tehetségtelensége a politika terén szintén erre a helyzetre vezethető vissza. A német polgár "rendet" akar, de a rendet megteremti bárminek és bárkinek szolgálatában; a servilitás, a bizantinizmus, a rangkórság mindjobban a német polgárság ismertető jegyeivé válnak, mutatják a polgári öntudat szinte teljes hiányát. A német nemzeti egység reakciós megteremtése után ez a visszamaradottság világnézetileg olyan átstilizálásban jelenik meg, mintha ez a Németország lenne hivatva "magasabb egységbe" feloldani a modern demokrácia ellentmondásait. Nem véletlen hogy Németországban alakul ki először az antidemokratikus mint világnézet, hogy az imperialista korszakban Németország játszik vezető szerepet a reakciós ideológia kialakulásának terén.

MTA FIL. INT.

Lukács Arch.

Magyarország^{on} az abszolutizmushoz való alkalmazkodás hosszú ideig csak az arisztokrácián belül játszódik le és teremt ebben nemzetellenes ideológiát. A nemesség széles rétegei^{még régistilusú} még régistilusú hűbéri önállóságban élnek. Ez határozza meg a magyar fejlődés sajátosságait egészen 48-ig. /Bizonyos párhuzamosságban a századeleji lengyel fejlődés^{hez} /A nemesség egy része a nemzeti megújulás vezető rétegévé vált. Ez határozza meg a 48 előtti korszak és a ~~48xxx49xx~~ ~~48xxx49xx~~ 48/49-es forradalom történelmi nagyságát, különösen azt, hogy a nemzet egységesebben lép fel és így katonailag dicsőségesebben vivja meg felszabadulási harcát a Habsburgok ellen, mint bármely más 48-as küzdelem. Ugyanakkor persze és ugyanezen okokból fél/megoldás jön létre a parasztfelszabadítás terén; gyökerében helytelen politika a nemzetiségekkel szemben. Ezután a - persze félszázados - epizód után újból párhuzamos fejlődés jön létre Németországgal, csak azzal a különbséggel, hogy a polgárság társadalmi asszimilációja mástípusú nemességhez történik meg mint Németországban: kifejezettebben parazita, korruptabb, kevésbé munkabíró és életképes réteghez, mely persze másrészt

kevésbé elbürokratizált, kevésbé apolitikus mint a német, bár a magyar nemesi politikusságnak nagyrészt felette provinciális jellege van. A forradalom bukása után, különösen 67 után Magyarországon is kifejlődik a nemesség és a hozzá asszimilálódó polgárság szervilizmusa, persze az eddig mondottak alapján sok tekintetben más formák között mint Németországban. A lefelé irányuló elnyomás brutalitása itt éppen úgy megvan mint ott, csak éppen formái, különösen kezdetben mások, "patriarchálisbbak", primitívebbek; ez a különbség azonban a fejlődés folyamán folyton csökken. Pontos különbség még az is, hogy a nemességhez asszimilálódó polgárság nálunk messzemenően nem magyar származású, ami a kultúra minden területére kihat. A polgári öntudat hiánya nálunk éppen ~~ak~~ úgy észlelhető mint Németországban, a különbség itt árnyalati, ^{annak megfelelően} ~~aszerint~~ hogy a polgárság kihez asszimilálódik.

A legdöntőbb kérdés azonban az, hogy Németországot elkésett kapitalista fejlődésének hirtelen meggyorsult tempója a világ egyik vezető imperialista államává tette. Még pedig olyanná, amelynek gyarmati birtoka és érdekszféra területe nem állott arányban kapitalizmusa erejével és igényeivel. Ez a végső oka annak, hogy Németország ^{próbálta meg} ~~erőszakolta ki~~ két világháborúban a világ újrafelosztását. Mindakét kísérlet balsikerének/szükségyszerűsége nemcsak a konkrét erőviszonyok kérdése, hanem ezeknek az erőviszonyoknak kialakulása is következménye Németország bel- és külpolitikai fejlődésirányának. Kicsinyes ravaszság és soha nem látott brutalitás előrelátás és erélyesség helyett, taktikai-technikai trükkök a hadvezetés igazi nagyvonalú stratégiája helyett, jellemzik a német politikát békében és háborúban. ^{de} ~~a háború~~ ^{Klauewitz szerint,} csakugyan a politika folytatása más eszközökkel; ^{úgy} a német háború ^{koncentrált} képét adják a német fejlődés beteges, eltorzult oldalainak.

MTA FIL. INT.
Lukács Archív

Ez a német imperializmus szükségképpen kelet felé is irányul - és ezzel Magyarország bekapcsolódása a német világhódító tervekbe mint a két ország társadalmi fejlődése párhuzamosságának következménye áll előttünk. Az első világháború Magyarország számára éppen annyira logikus folyománya 67-nek, mint maga a német háború 70/71-nek. A 67-es

~~kingyaktán~~ kiegyezés belpolitikai jellege, az uralkodó nemesi réteg viszonya a munkásokhoz, a parasztokhoz, a nemzetiségekhez életre-halálra kiszolgáltatja Magyarországot a Habsburgoknak és rajtuk keresztül a Hohenzollern-imperializmusnak. Az uralkodó magyar nemesség mint ~~Közép~~ Középeurópa demokratikus regenerálódásának esküdt ellensége szükségképpen lakájává és zsoldosává kellett ^{ham}válgatni a német imperializmusnak. És azért, hogy a háborút lezáró forradalmak bukása ismét ezeket a rétegeket emelte uralomra, azért, hogy ezek ^{termékettségű} ~~szükségképpen~~ a régi népellenes belpolitika^{it}, a régi sovinszta külpolitikát követték, újból szükségképpen hozzákapsolták Magyarország sorsát a feléledt német imperializmuséhoz, a német fasizmuséhoz. Ez az ismétlődés felmutatja az öt előidéző társadalmi okok mélységét: a német befolyás Magyarországra ~~szűk~~ eredője egyfelől annak a német fejlődésnek, mely ott megteremtette a reakciós, az agresszív imperializmus "mintaállamát" és másfelől annak a magyar fejlődésnek, mely a magyar urí osztályból a Dunamedence dolgozó népeinek - magyaroknak és nem-magyaroknak egyaránt - zsoldárait és hóhérait teremtette meg. Az hogy, amint Hitler nyilatkozataiból tudjuk, a német imperializmus ~~rá~~ győzelme még a fasiszta Magyarország önálló államiségát is megsemmisítette volna, csak aláhuzza ezt a végzetes társadalmi összefüggé^t a két ország fejlődé^se között.

Csak ez az összefüggés világítja meg ezt a - látszólag paradox - kulturális ténytet, hogy egyfelől a magyar kultúra haladó képviselői állandó harcot folytattak a nálunk uralkodó német ideológia hatása ellen, hogy a haladó értelmiség rokonszenve a kultúra terén a nyugati demokratikus és a nagy orosz irodalom felé irányult, hogy másfelől azonban ennek az ellenzéknek a magyar kultúra hivatalos irányítására semmi befolyása sem lehetett. Akár a 48-as Apponyi, akár a "magyar kulturfőlény" ideológiai képviselője Klebelsberg vezette a magyar kulturpolitikát, az változatlanul német uton haladt és történelmi szükségyszerűséggel készítette elő a Homan-féle "Gleichschaltolást".

Világos, hogy itt radikális felszámolás szükséges. az **A**

kérdés csak: mi ennek az útja? A magyar demokrácia legjobb képviselői tisztán látták. Tudták, hogy itt nem nemzeti ellentétekről van elsősorban szó; a harcnak a magyar demokratikus kulturáért, a hivatalos és félhivatalos német kultúra reakciós, antidemokratikus irányzatai ellen kell folynia. Amíg, mint egyes demokratikus íróknál ma is, csak arról van szó, hogy a magyar kultúra szabaduljon meg a német befolyástól, hamis uton járunk. Nemcsak azért, mert reakciós ideológiát Németországon ~~kivül~~ kívül is bőven lehet lelteni, ha keresi az ember. Valaki szőröstül-bőröstül elvetheti az egész német kulturát és a nyugati reakciós gondolkodók és költők hatása alatt eljuthat olyan következtetésekhez, amelyek igen közelről érintkeznek ^{még} akár a hitlerizmus ideológiájával is. /Lásd például Szabó Dezső "hősi pesszimizmusát", mely még megfogalmazásában is összeesik a német fasizmus Baeumler-Rosenberg-féle "világnézetével". Ezenfelül még azért is helytelen ez a felfogás, mert ahogy Magyarországon a kultúra hivatalos vonala egyáltalában nem fedi a magyar nép haladó irányzatainak törekvéseit, úgy Németországban sem. Sőt: az a német kultúra, amelyet a magyar reakció nekünk oly hosszú ideig feltálatl, a német fejlődés lényeges tendenciáinak meghamisításán alapult. Az a Goethe vagy Schiller, az a Kant vagy Hegel, akiket a "magyar kulturfőlény" propagált, a reakciós német fejlődés eltorzított, ~~akkor~~ tudatosan elferdített, igaz valójából kiforgatott termékei voltak, és ebben a hamisítási folyamatban arra a színvonalra hasonlítottak le, amelyen azok az igazi reakciós írók és gondolkodók állanak, akikhez a hivatalos magyar és német kulturpolitikának szive huzott. A német kulturális fejlődés, csakugy mint a magyar - persze a különböző gazdasági, társadalmi és politikai körülményeknek megfelelően más formák között és más tartalmakkal - mindig haladás és reakció harca volt. És ha Németországban, csakugy mint nálunk, a kultúra területén is a reakció uralkodott, ugy ez mindakét ország számára az ideológiai felszámolás szükségszerűségét jelenti az egész vonalon. De éppen ezért azt is jelenti, hogy a német progresszív szellemi áramlatok az új magyar demokráciának éppenugy szövetségesei, ahogy a nyugati demokrata kulturák reakciós ideológusai az ellenségei. Petőfi ezt a hely-

zetet igen világosan átérezte, amikor lángoló demokratikus németgyűlölete ellenére nem vonta ki magát Heine hatása alól.

Ezzel eljutottunk kezdeti kérdésünk konkrét megfogalmazásához: mi a viszonyunk a német kulturához, nevezetesen hogy e könyv keretein belül maradunk és ne ~~veszünk~~ vessünk fel olyan kérdéseket, amelyek az ilyen előszóban fel semvázolhatók, nem hogy megválaszolhatók volnának: mi a viszonyunk a Goethe-korhoz? Ez a kérdés régóta kísért, már az első világháború óta, különösen az angolszász irodalomban. Közismert az ~~itt~~ ott divatos jelszó: Weimar Potsdam ellen. Már magá^aban a kérdésfeltevés feltárja saját visszásságát. "Vissza" a Goethe Weimárjába a német kultúra éppoly kevésbé mehet, mint az angol a Shakespeare korába, a francia a Racine-éba. A weimari kultúra jobban és rosszban magán hordja a gazdasági és társadalmilag elmaradt, politikailag ~~elnyomott~~ elnyomott és széttagolt német nemzet bélyegét. Nem képzelhető el olyan elhatározás, mely ebből a múltból /ebből a véglegesen letűnt múltból/ jelent csinálhatna, mely a közbeeső fejlődést megsemmisíthetné.

Persze egészen más kérdés: mennyiben lehet a weimari kultúra iránytmutató a jelenkor németisége számára? Mennyiben lehet kulturális ellensúly, ellenerő a német szellem elporoszkodása, eljunkeresedése ellen? Ez reális kérdés. De itt is komoly akadályok tornyosulnak elénk. Mindenekelőtt: nevetséges volna Goethet és Schillert a németek számára "felfedezni". Hiszen több mint egy évszázada Goethe és Schiller árnyékában fejlődik az egész német kultúra. Még a fasizmus is csak Börnet és Heinet rekesztette ki a német irodalomtörténetből; Goethe és Schiller központi helyét megtartotta. Akkor pedig még problematikusabbá látszik válni az egész kérdés. Akkor az első pillanatra úgy tűnik fel, mintha Goethe és Schiller cinkosok lennének a német uralkodó osztályok, sőt a német nép helytelen fejlődésében, az emberiség ellen elkövetett bűneiben. És csakugyan akadtak nemcsak fasiszták, akik ügyes vagy otromba ~~hitvány~~ idézési fogásokkal . például Hölderlinből, a maguk ósét faragták ki, hanem haladó szellemű írók is, akik - szintén egyes nyilatkozatok kiragadása, tulértékelése segítségével - Goethet, Schillert stb. ^{hüvelyeszeivé} ~~szerves össze~~

~~függésbe hozták~~ ^{hitték} az utolsó évszázad ferde és reakciós német fejlődésével, akik, megfordított előjellel a német reakció őseit fabrikáltak belőlük.

Ezek~~xx~~ a tévedések annyira nyilvánvalóak, hogy nem volna érdemes sok szót vesztegetni rájuk, ha nem állana mögöttük egy évszázad rendszeres történelemhamisítása, mely a német irodalom eme virágkorát teljesen kiforgatta igaz valóságából. Így a történelem és az irodalom komoly ismerete, önálló, elfogulatlan kutatás kell ahhoz, hogy a sokrétegű hamisító átfestés mögött ismét láthatávó válják az eredeti, úgy ahogy van, úgy ahogy ma komolyan és ~~objekt~~ progresszive hathat.

Mehring Lessing-könyvében rámutatott arra az egyedül helyes nézőpontra, ahonnan a X 18-ik század végének és a 19-ik század első felének német irodalmát tekinteni kell: ^{az irodalomban} ~~mint~~ (a német polgári demokratikus forradalom ideológiai előkészítését. Csak ha az egész, Lessingől Heinzigig terjedő korszakot e szempontból nézzük, láthatjuk meg, melyek benne az igazán progresszív, illetve reakciós irányzatok.

Mehring kérdésfeltevése helyes és ő - legalább részben - fel is ismerte a kutatás helyes útját: megvizsgálni e német fejlődés sajátos körülményeit, ^{az ország} gazdasági, társadalmi és politikai hátramaradottságát, ugyanakkor azonban beállítani azt azokba a nagy nemzetközi összefüggésekbe, amelyek a német irodalom sajátosságos kibontakozását pozitíve és negatíve meghatározták. A nagy francia forradalom, a napoleoni kor, a restauráció, a juliusi forradalom olyan események, amelyek a német kulturális fejlődés ^{színté} éppen olyan mélyen befolyásolták, mint Németország belső társadalmi szerkezete. Minden jelentékeny német író nemcsak saját hazai fejlődésének talaján áll, hanem egyúttal ezeknek a világeseményeknek megértő kortársa, szellemi tükörképe, feldolgozója, továbbfejlesztője.

Természetesen nemcsak maguknak a nagy történelmi eseményeknek, hanem ideológiai előkészítésüknek, következményeiknek is. És itt fellép ~~é~~ most már Mehring szempontjain tulmenően - az a meggondolás is, hogy Németország gazdasági és társadalmi elmaradottsága éppen az irodalom és a filozófia fejlődése tekintetében nemcsak hátrányt jelentett a nagy költők és, gondolkodók részére, hanem előnyöket is. A hátrány nyilvánvaló,

Klasszikus

Az egész német irodalom a szűk filiszterség olyan nyomasztó ~~környékben~~ légkörében játszódott le, hogy attól még olyan óriások mint Goethe vagy Hegel sem szabadulhattak meg teljesen. Ezt mindenki rögtön és könnyen beláthatja. Az első pillanatban kevésbé nyilvánvaló, hogy a kor nagy problémáinak tisztán ideológiai jellegű felvetése, ami ezzel ~~xxx~~ a szűk és filiszteri környezettel legszorosabb összefüggésben van, a kérdések merész feltevése, a rájuk ^a által válaszok merész végiggondolása tekintetében óriási előnyökkel is járhat. Eppen azért, hogy bizonyos elméleti vagy költői kérdésteltevéseknek társadalmi alapjai és következményei itt nem nyilvánulhattak meg rögtön a gyakorlati életben, a szellem, az elgondolás és az ábrázolás részére ~~xxx~~ akkor ~~akkor~~ ^k akora és viszonylag oly korlátlanul látszó mozgási tér támadt, amelyent a kortárs nyugati fejlettebb társadalmak nem ismerhettek. Röviden összefoglalva: nem véletlen, hogy a fejlődés ellentmondásokban való mozgásainak törvényszerűségei, a dialektikus módszer főelvei éppen ~~xxx~~ Németországban válnak tudatossákká a Lessingtől Heineig terjedő korszakban, hogy Goethe és Hegel emelik ezt a módszert a polgári szinten - legmagasabb elért fokra. Ez azt jelenti, hogy a polgári gondolkodás ^{egyik} utolsó nagy progresszív korszaka, ^{egyik} utolsó nagy szellemi forradalma éppen e korszak Németországában játszódik le és nem véletlen, hogy a - szintén német - Marx és Engels tetőzik be ezt a fejlődést a filozófia legmagasabbrendű módszerével, a materialista dialektika felidézésével. Nem hiába nevezi Lenin a hegeli dialektikát ^{if} marxizmus egyik forrásának.

Ennek az összefüggésnek feltárása már csak azért is tulmegy ez előszó keretén, mert hiszen könyvünk maga sem lép fel azzal az igénnyel, hogy ezt a kérdéskomplexumot minden oldalról átfogóan ~~xxx~~ feldolgozza. Ezért azokra a kérdésekre, amelyek a 19. század német fejlődésének különleges sajátosságai, majd akkor fogunk részletesen kitérni ha az akkori német realistákról szóló tanulmányaimat kiadhatom. Itt csak rövid foglalatát adhatom annak a néhány döntő kérdésnek, amelyek körül a Klasszikus német irodalom történetének reakciós meghamisítása

T (Az orosz irodalmi és költészet fejlődését illetően) Nagy orosz realizmus kialakulása; ott rámutattam arra, hogy az ötéves évek orosz gondolkodói, Csernisevskij és Dobroljubov átmeneti alakok forradalmi demokrácia és szocialista világszemlélet között)

összpontosul, hogy e könyv olvasói lássák, mit jelentett haladás és reakció harca a német fejlődés e szakaszában.

Elsősorban fontos a felvilágosodás világmozgalmához való viszony. A reakciós irodalomtörténet itt egyrészt megkísérli a német fejlődést a franciával ellenségesen szembeállítani, a német nemzeti újjászületés nagy haladó ideológusainak franciaellenes sovinizmust tulajdonítani; másrészt a 18. századvég német irodalmában felvilágosodás - ellenes, obszkurantista ideológiát csempész be. /Az ugynevezett pre-romantika elmélete./

Az első tévtant Lessinget illetőleg már Mehring megcáfolta, kimutatván, hogy az ő Corneille és Voltaire kritikája milyenek össze-függésben áll a német nemzeti felszabadulás akkori központi kérdésével: a kis német udvarok Versailles-t utánzó álkulturája elleni harccal és hogy ez a harc Lessing részére nemcsak a Sophokles és Shakespeare, hanem - sőt főként - a Diderot zászlja alatt folyt le. Még tovább megy ez a hamisítás az ugynevezett Sturm és Drang-korszakra vonatkozólag. A fiatal Goethe és Schiller, valamint Herder egyes kiragadott idézeteinek ~~segítségével~~ segítségével itt már valóságos orgiákat látszik ~~immiximix~~ ülni a franciaellenes-német sovinizmus. Pedig Montesquieu, Diderot és Rousseau ennek a mozgalomnak is szellemi patronusai voltak és az ugynevezett franciaellenesség itt még pathetikusabban a kis udvarok ~~hamisít~~ nemzetellenessége ellen irányult; Shakespeare védelme Voltaire-rel szemben szintén csak ebben az összefüggésben válik teljesen érthetővé. Hogy pedig az érett Goethe szellemi kialakulásában még Voltaire is milyen pozitív szerepet játszott, az írásainak, leveleinek, beszélgetéseinek számtalan helye tanúsítja. Nem is beszélünk az öreg Goethe viszonyáról a kortárs francia írókhoz /Mérimee, Hugo, ~~Stendhal~~ Stendhal, Balzac/.

Éppen ilyen kevéssé helytálló a Sturm und Drang-mozgalom állítólagos szembefordulása a felvilágosodással. A hivatalos német /és magyar/ történelemhamisítás ~~itt~~ egyrészt azzal operál, hogy az itt fellépő történelmi szellemű világfelfogást szembeállítja a

felvilágosodás állítólagos antihisztórizmusával, másrészt az értelem és az érzés merev ellentétéből kiindulva eljut az akkori német irodalom állítólagos irracionálisához. Ez utolsó felfogás részletes cáfolatár^a itt nincs terünk. Csak ~~xxx~~ utalunk ^a (fent kifejtettek) a dialektika keletkezéséről. Amit t.i. a német felvilágosodásban irracionálisizmusnak divat nevezni, az a legtöbbször: nekifutás a dialektika felé, kísérlet ~~kná~~ túlmenni az addig uralkodott formális logikán. Ez kétségkívül a felvilágosodás uralkodó bölcsészeti fő¹nyának válságát jelzi, átmenetet a ~~xxx~~ gondolkodás magasabb fejlődési fokára. De ez is az egész felvilágosodás nemzetközi irányzata, bár abban, mint az utoljára fellépett irányzatnak, a németnek^x van is vezető szerepe. Engels ^{például} Diderot-nál és Rousseau-nál kimutatja ennek a dialektikus tendenciának igen magasrendű megnyilvánulásait. Ezzel a kérdéssel a legszorosabban összefügg a ^z historizmus. A felvilágosodás antihisztórizmusa legenda, melyet a romantikus reakció agyalt ki; csak olyan jelenségekre kell gondolni, mint Voltaire vagy Gibbon, hogy e legenda tarthatatlanságát átlássuk. Persze itt is van továbbfejlődés a német felvilágosodás részéről, de ami itt történik, az nem a romantikus álhisztórizmus felé vezet: a Herder-féle történelmi egyetemesség például a hegeli dialektikus történetfelfogás egyik előfutára. Az értelem és az érzés állítólagos ellentétével első tanulmányunk behatóan foglalkozik.

Mindebből világos, hogy a fiatal Goethe részese az általános felvilágosodás és benne a német felvilágosodás fejlődésének, mely a maga részéről kísérő jelensége és résztvevője ama nagy foly^amatnak, mely a francia forradalmat ideológiai vonalon előkészíti. Goethe /és Schiller/ fiatal kora tehát egy világméretűben progresszív mozgalom szerves és fontos része.

De a reakciós Goethe-legendának amúgy is a fiatal Goethe egyik leggyengébb pontja. Hiszen a fiatal Goethe lázongása a fennálló ~~xxx~~ rend, az akkori Németország ellen oly nyilvánvaló, hogy azt teljes mértékben letagadni még a hivatalos irodalomtudományak sem sikerült. Annál bővebbnek látszik az aratás Goethe későbbi fejlődésében, ahol a közélet-

től való elfordulásban kezdve, a francia forradalom gyűlöletén folytatva a legenda eljut Goethehez mint egy modern irracionalista "életfilozófia" nagy alakjához, mint Schopenhauer, Nietzsche szellemi őséhez, irodalmilag mint a stilizáló antirealizmus egyik megalapítójához. Ez a történelmi legenda oly elterjedt és befolyásos, hogy hatása még haladószellemű, antisziszta írókra is kiterjed.

Mindezeknek részletes cáfolata új Goethe életrajzot követelne. Itt ismét csak, szinte sürgöny-stilusban, csak a legfőbb pontokra lehet szorítkozni. Újból hangsúlyozni kell Mehring érdemét, aki felismerte, hogy Goethe nem szerelmi csalódásból, nem a ~~Sax~~ Stein Sarolta iránti szerelem válságának okából menekült Itáliába, hanem azért, mert kísérlete a weimari fejedelemséget a felvilágosodás elvei alapján társadalmilag reformálni, kudarcot vallott az udvar, a bürokrácia és Károly Ágost fejedelem ellenállásán. /Itt nem közölhető kutatások e sorok íróját meggyőzték arról, hogy Goethe eme közéleti ~~csalódását~~ ^{csalódását} illetően Mehringnek nemcsak teljes igaza van, hanem a kísérlet és annak kudarcra még olyan területekre is kiterjedt, amelyeket Mehring nem ismert. / Goethe későbbi rezignációja, visszahuzódása a közéletben való szerepléstől innen ered, tehát a német társadalmi elmaradottság lesújtó bírálatát tartalmazza. Ennélfogva sem a felvilágosodás elveinek, sem társadalmi célkitűzéseinek megtagadását jelenti, hanem szembe fordulást az akkori Németországgal, a kis német fejedelemségekkel, mint a haladás ellenségeivel. E könyv olvasói egyes konkrét fejtegetésekben találkozni fognak Goethe viszonyával korai nagy társadalmi problémáihoz. És ha egy ilyen esszékötet természeténél fogva ~~xxxxxx~~ nem nyúthat minderről átfogó és teljes képet, az igazi goethei kérdésfeltevések és megválaszolások főirányvonalát remélhetőleg világosan fogják látni.

NTA FIL. INT.

Lukács Arch.

Az itt tárgyalt kérdések a legszorosabb kapcsolatban áll Goethe viszonya a francia forradalomhoz. A legenda itt Goethe első reagálásából, és - mondjuk ki nyíltan - lapos és nivótlan vigjátékaiból indul ki, elhanyagolván összes későbbi érettebb állásfoglalásait, melyeknek lényege a francia forradalom társadalmi céljainak határozott igenlése, a kivitel

plebejus módszereinek éppoly határozott elvetése mellett. Ez is egyike ama számos kérdésnek, ahol utja párhuzamosan halad nagy ifjabb kortársával, Hegellel. Mindketten látták, hogy az egész világkultúra számára új korszak köszöntött be a francia forradalom kitörésével és győzelmével; mindakettő a maga munkaterületén azon volt, hogy ennek a világnézeti fordulatnak minden következményét a lehető legtökéletesebben levonja. Az érett. ~~é~~ goethei realizmus jellege most már, mint az olvasó e könyvben szintén látni fogja, szervesen nőtt ki ~~az~~ ^{ennek} korából (nagy eseményeiről táplált ilyen felfogásából).

A Hegellel /és már régebben, a Schillerrel és Schellinggel/ való kapcsolat átvezet a világnézet kérdéseire. Az új kantianizmus uralma idején divat volt Goethe a filozofikus, sőt antifilozofikus beállítottságára hivatkozni. Amióta az imperialista korszakban az úgynevezett "életfilozófia" vált az uralkodó német szellemi áramlattá, Goethe becsülete a bölcsészet terén megnőtt. De ebben az igazság felismerése szempontjából kevés a köszönet. Nietzsche-től Gundolfon át egészen Spenglerig Klagesig sőt Rosenberggig mindenki megtette Goethe-t az uralkodó fejlődésellenes, haladásellenes, irracionalista bölcsélet egyik megalapítójának. Az itt összegyűjtött írások során sajnos nem volt alkalom behatóan foglalkozni ezzel a kérdéssel. Mégis azt remélem, hogy ~~Fauk~~ Fauk-tanulmányaim megmutatják olvasóimnak e probléma helyes megoldásának módszerét és irányát: Goethe-t mint ^{akkor} konkrétizálódó történelmi dialektika egyik legnagyobb alakját, Hegel mellett és Hegellel párhuzamosan.

Természetesen a Goethe-problema még akkor sem volna távolról sem $\frac{1}{2}$ kimerítve, ha könyvemben mindezekre a kérdésekre részletes választ lehetne találni. Ehhez külön Goethe-monográfia kellene, amelyet, bevallom, éveken át terveztem, sőt elő is készítettem; sajnos, mivel a háborús körülmények egy szerencsétlen fordulatában ez anyagom elveszett, egyelőre le kellett mondani erről a munkáról. Az itt összegyűjtött tanulmányokat tehát egy bizonyos rezignációval bocsátom az olvasóközönség elé.

MTA FIL. INT.

Lukács Arch.

Ez persze Goethe korának jellemzésére legalább ~~mértékben~~

oly nagy mértékben vonatkozik mint magára Goethe személyére. ~~XXXXXXXX~~
~~XXXXXXXX~~ Ez írásokban csak Schiller és ^{Hegel} ~~Goethe~~ személyiségeinek rész-
 letkonturjai jelennek meg, s nagyon is tudatában vagyok annak, hogy
 Lessing és Herder komoly jellemzése nélkül Goethe korának még csak
 felvázolása is töredék kell hogy maradjon. Ha Hölderlin nem is hiány-
 zik, akinél, mint az olvasó látni fogja, ugyanolyan legendaromboló munka
 kellett, mint Goethenél magánál, ugy ez csak annyiban segít, hogy nyil-
 vánvalóvá lesz legalább egyike azoknak a ^zirányzatoknak, amelyekben
 a francia forradalomnak Goethenél és Hegelnél jóval radikálisabb vissz-
 hangja szólalt meg. Persze az elemzés ^{it} egyúttal a tragikus elbukásnak
 és okainak felderítését is jelenti.

Bármennyire vázlatosk is most már ezek a bevezető megjegyzések,
 bármennyire töredékes anyagot nyújt maga a könyv, annyi, remélem, mégis
 látható lesz belőle, hogy itt a világkultúra egyik, fővonalában,
 progresszív korszakával van dolgunk. Ahogy Angliában és Franciaországban
 a polgári forradalom ideológiai előkészületei megteremtették és felépi-
 tették a materialista filozófiát /Hobbestól Helvetiusig/, ugy ez a német
 fejlődés lerakta a modern dialektikus gondolkodás alapjait. És párhuz-
 mosan ezzel - éppen a Goethe produkciójában - megépítette a hidat a
 18. és a 19. ik század nagy realista irodalma között. Az emberiség
 gondolkodása és művészete itt hatalmas lépést tett előre.

MTA FIL. INT.

Lukács Arch.

Ezek után talán nem szorul már beható igazolásra, hogy minden-
 nek a mi számunkra, magyarok számára, mi a fontossága és ~~akur~~ aktualitása
 A mi világnézleti, kulturális és irodalmi új orientálódásunk lehetetlen
 legalább is a közeli múlt világtörténelmi áramlatainak új vizsgálata,
 ujjaértékelése nélkül. Csak ha értékeinket és eltévelyedéseinket, hazai
 gyökereinknek felismerése mellett, ilyen átfogó összefüggésben állított-
 tuk be, csak akkor lesznek számunkra világosan láthatókká a követendő
 utak. Ennek a célkitűzésnek előmunkálatait ^zolgálják itt kiadott
 tanulmányaim, éppen ugy mint azok, amelyeket a többi európai szellemi
 áramlatokról irtam, melyeknek nagy része eddig még magyar nyelven nem
 jelent meg. És - remélem - sikerült az olvasót meggyőzőn arról, hogy

a német kultúra beható és tudományos színvonalú vizsgálata nélkül ez a kérdés általában és számunkra különösen nem megoldható. Eppen ha valóban, nemcsak frázisokban akarunk megszabadulni az eddig uralkodó reakciós német befolyástól, mulhatatlanul szükséges ama kulturális, világnézleti és irodalmi harcok ismerete, amelyek a német klasszikus irodalom és filozófia létrejött.

Budapest, 1946 március

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.